

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Nydala klosterkyrka

*Nydala socken i Värnamo kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:29

Jonas Haas

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Nydala klosterkyrka

*Nydala socken i Värnamo kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport och foto: Jonas Haas. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Eva Sletteberg

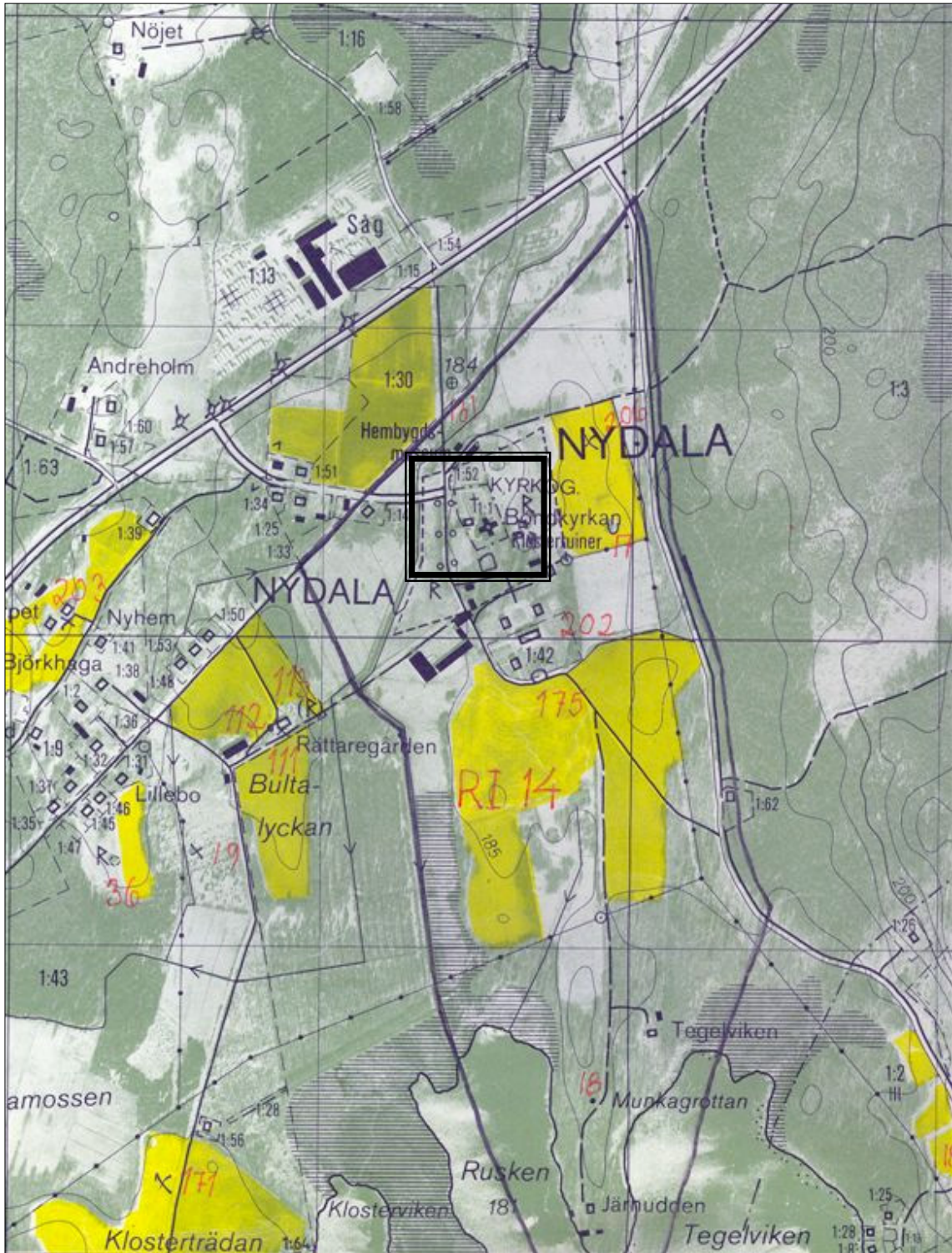
Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och omfattning.....	5
Karakteriseringens syfte.....	5
Uppläggning och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning.....	6
Beskrivning och historik.....	7
Socken	7
Kyrkomiljön	7
Historik.....	8
Kyrkobyggnaden	9
Kulturhistorisk karakterisering och bedömning	11
Sammanfattning	11
Händelsehistorik	13
Källhänvisningar	17
Arkiv	17
Litteratur.....	17
Tekniska och administrativa uppgifter	17

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Nydala 6E 1c, 1989.

Inledning

Bakgrund och omfattning

På uppdrag av arkitekt Lars Redegard har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk inventering och karakterisering av kyrkorna inom Värnamo kyrkliga samfälligheten. Arbetet har utförts i samband med upprättande av vård- och underhållsplaner för samfällighetens kyrkor och ska ingå som en del av detta. I Värnamo kyrkliga samfällighet har Vård- och underhållsplaner upprättats av arkitekt Lars Redegard. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades och avslutades under 2004. Inventeringen gäller kyrkobyggnader som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen och som fortfarande är i bruk. I Värnamo kyrkliga samfällighet berör detta förutom Nydala kyrka även Fryele kyrka, Mariakyrkan, och Värnamo kyrka. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör och en beskrivning av dess kulturhistoriska värde. Antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karakteriseringens syfte

Syftet med karakteriseringen är att öka kunskapen om det kulturhistoriska arv som kyrkobyggnaden bär på. Mer konkret ska arbetet ligga till grund för de vård- och underhållsplaner som ska tas fram av varje församling och som är en förutsättning att efter 2006 kunna söka kyrkoantikvarisk ersättning från stiftet. Resultatet ska också kunna ingå i länsstyrelsens och läns museets underlagsmaterial vid beslut i ärenden som berör kyrkobyggnaderna.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering och en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA's arkiv i Stockholm. Jönköpings läns museum har också ett arkiv över handlingar och pressklipp mm. Befintlig hembygdslitteratur har använts i förekommande fall. Arkivuppgifterna utgör således en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria. Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning, och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende och till sist en kulturhistorisk värdering och bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen har gjorts av Jönköpings läns museum i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkas egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport ska finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Värnamo Nydala 2:2, hus nr 1.
Nydala socken, Värnamo kommun, Östbo kontrakt, Nydala församling, Växjö stift, Jönköpings län.

Nydala kyrka grundades som klosterkyrka 1143 av cisterciensermunkar från Clairvaux. Klostret är tillsammans med Alvastra Sveriges första cistercienserkloster. Klostrets ägor drogs in under reformationen och 1568 brändes det ner av danskarna. Klosterkyrkans östra delar iordningställdes igen 1688 och sedan dess har den fungerat som sockenkyrka. Kyrkan har en latinsk korsplan, med bevarad raksluten absid i öster, kor och tvärskepp i söder och norr kvar. Dessa delar motsvarar den första byggnadsetappen av klosterkyrkan, och är uppförda av fint kvaderhuggen granit, med undantag av södra korsarmen som återuppfördes på 1600-talet. Kyrkans tak är branta sadeltak som är klädda med spån, med takstol från 1600-talets slut samt 1892. I väster står ett torn som uppfördes 1704 som en del av kyrkan. Tornet är en timmerkonstruktion som är helt klädd med spån. Sedan iordningställande 1688-1704 har kyrkan genomgått två större kända renoveringar; 1892 och 1965. Från 1890-talets renovering syns enstaka spår, såsom fönsteröppningarna i norra transeptgaveln, medan 1960-talets renovering är det som präglar kyrkan idag. Den sistnämnda renoveringen syftade till att ta bort spåren från den föregående och istället ta fram mer av de ursprungliga romanska dragen i interiören. Interiören präglas av en romanskt enkel rumslighet, ursprungliga kvaderstensmurverk är exponerade och på de putsade murarna har ursprungliga öppningar markerats genom ristningar. Nya tillägg är modernt enkla och underordnade de äldre delarna, bänkindelningen ansluter till den ursprungliga väst-östliga längdriktningen. Kyrkan har en påkostad altaruppsats och predikstol från 1600-talets slut av en okänd mästare samt flera epitafier. Pehr Hörberg har även utfört målningar på orgelläktarens bröstningar.

Beskrivning och historik

Klosterkyrkan, med en rest av västra gaveln samt det återuppbyggda portkapellet, även kallad Bondkyrkan. Delar av klostermuren finns även bevarad. Vad marken framför västgaveln och söder om Bondkyrkan använts till är osäkert, men kallas allmänt för "klosterträdgården".

Socken

Nydala socken är en skogsbygd, med bara mindre inslag av åkerbruk och mossmarker. Nydala är en långsträckt socken som i norr gränsar socknen till Svenarums socken, i öster till Hjälmseryd och Vrigstad där också närmsta tätort finns, i söder till Gällaryd och i väster till Fryele socken. Landskapet är småkuperat och en stor del av socknen tas upp av sjön Rusken. Socknen bildades i samband med att man iordningställde klosterkyrkans ruiner 1688 till sockenkyrka, dessförinnan hade området setts som gränsland mellan Finnveden och Njudung och varit utmärkt till Vrigstad socken. I fornminnesregistret finns ett 20-tal registrerade fasta fornlämningar varav de flesta utgörs av gravrösen från äldre/yngre stenålder. I sjöarna har man sökt och funnit användbara mängder av sjömalms vilket troligen också var en anledning till att cisterciensermunkarna valde att slå sig ner här. Bygden har varit fattig och till största del bestått av dagsverkstorp – undantag är Nydala säteri och två mindre herrgårdar; Karlsnäs och Moboda. Ohs bruk vid Ruskens utlopp grundades på 1600-talet och smälte sjömalms, Långö kvarn och såg efterträdde Carlströms manufakturverk som bildades i början av 1800-talet – men av dessa finns idag ingen verksamhet kvar. Istället är de flesta beroende av pendlingsmöjligheter till Vrigstad eller Värnamo.

Kyrkomiljön

Kyrkoanläggningen består av två kyrkobyggnader; den fd klosterkyrkan som är den huvudsakligen använda församlingskyrkan och väster om denna ligger den mindre "Bondkyrkan". I anslutning till kyrkan ligger i norr kyrkogården som omgärdas av en kallmurad stenmur med grindar i väster och söder. Vid den södra ingången finns bredvid grinden även en stentrappa över muren. Kyrkogården utvidgades mot norr på 1950-talet och denna del har separat ingång i väster. Ruinerna av konventsbyggnaderna ligger huvudsakligen under mark, men delar av västra muren reser sig fortfarande väster om tornet. I anslutning till Bondkyrkan finns även bevarade rester av klostermuren kvar. I väster står två medeltida husgrunder och i sydväst en byggnad som kallas "klosterstallet" av okänd ålder. Cirka hundra meter söder om anläggningen ligger Nydala herrgård. Godset som senare blev säteri bildades som en följd av reformationen, den

nuvarande herrgårdsanläggningen uppfördes omkring 1790-1800 och föregicks av en karolinsk huvudbyggnad från 1600-talets mitt. Herrgårdsanläggningen inreddes till skola 1946 och drevs som sådan fram till 1969. Idag används den för olika ändamål och flyglarna som privatbostäder.

Historik

Nydala kyrka grundades 1143 av cisterciensermunkar från Clairvaux och uppfördes jämte systerklostret Alvastra som det första cistercienserklostret i Sverige. Klosterbygget drog ut på tiden och först 1266 stod klostret färdigt enligt cisterciensisk mönstermodell och kunde invigas. Kyrkan började uppföras i de östra delarna med kvaderhuggen granit och slutfördes i den östra delen med grovt kluven natursten som putsades över. I söder anslöt konventsbyggnaderna med avdelning för lekbröder i öster och för munkarna i väster – dessa uppfördes av tegel på en granitgrund. Därtill hörde portkapell, klosterträdgård, samt ekonomibyggnader både innanför och utanför klostermurarna. Under reformationen övergick klostret och dess ägor i kunglig förläning och 1568 skövlades och lades byggnaderna i ruiner av danske kungen Kristian II. Koret och korsarmarna iståndsattes 1688 av friherren och ägaren till Nydala herrgård, Hans Isaak Ridderhjelm och kyrkan togs därefter åter i bruk som sockenkyrka. 1704 uppfördes tornbyggnaden i väster och i samband med detta tillkom även barockinredningen, bekostat av den dåvarande ägaren till Nydala gods, Alexander Stromberg. 1892 genomgick kyrkan en stilrestaurering under ledning av arkitekt Fredrik Sundbärg som bland annat innebär att kyrkan fick öppen takstol, medeltidsinspirerat dekormåleri på väggar och kring muröppningar, samt att en tredelad fönstergrupp togs upp i norra transeptgaveln. Spåren från denna restaurering togs bort under en genomgripande restaurering under 1960-talet och kyrkans nuvarande utseende är huvudsakligen ett resultat av denna. Den öppna takstolen kläddes in bakom ett välvt tak, den nygotiska bänkinred-

Nydala kloster efter Suecia Antiqua, efter teckningar utförda av Erik Dahlberg under 1690-talet. Klosterkyrkan har nyss återuppförts och den västra gaveln står fortfarande kvar, denna revs till stora delar troligen i samband med att man 1704 byggde klocktornet. Bondkyrkan till höger och herrgården till vänster i bild. Kopparstick i Jönköpings läns museums samlingar.

ningen byggdes om till slutna bänkkvarter med raka överkanter, golvet stenlades och dekor-måleriet togs bort. Största delen av det nuvarande kunskapsunderlaget härstammar från arkeo-logiska utgrävningar som genomfördes 1943 samt under 1960-talet. Dessa omfattade under-sökningar i kyrkan och vid resterna av konventsbyggnaderna. 2004 inleddes trädgårdsarkeo-logiska undersökningar i delar av klosteranläggningen där man hittills inte hittat några byggnadsrester.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan är uppförd som klos-terkyrka och hade ursprung-ligen en korsplan med kor i öster och konventsbyggnader i söder. Av den ursprungliga kyrkobyggnaden återstår koret, korsarmarna och den östligaste travéen av lång-husets mittskepp. Den södra korsarmen byggdes i stort sett upp från början vid 1600-talets slut då ruinerna iständ-sattes och skiljer sig med sina putsade gråstensmurar genty-mot de bevarade delarna av kvaderhuggen granit. Enda motsvarande byggnad som uppförts med fint kvader-huggen granit är Rydaholms

Östra gaveln och norra korsarmen med utbyggnaden för sidokapellet. Ovanför sidokapellets tak ses delar av ursprungligt taktäckningsmaterial, skifferliknande stenskivor. De tre fönsteröppningar i norra gaveln är från 1892.

kyrkas torn som är samtida med Nydala. Delar av korsarmarna liksom övre delen av korgaveln är putsad och vitkalkad. Dessa delar är de som kompletterades när kyrkan byggdes upp igen 1688. Ett brant sadeltak reser sig över mittskepp och korsarmar och är klätt med kyrkspån av ek. Av bevarade rester från en ursprunglig taktäckning som återfinns i murlivet på norra korgväggen har åtminstone korsarmarnas tak varit klädda med ett skiffer-, eller stenmaterial. Östra korgväggen visar upp ett typiskt cisterciensiskt arkitekturmotiv med tre högsmala fönster och rundfönster ovanför. Den nuvarande fönstergrupperingen ovanför de tre högsmala fönstren med två rundfönster och ett större rosettfönster överst härrör troligen från 1688 års iordningställande, den ursprungliga gaveln var troligen bara smyckad med ett centralt rundfönster ovanför de tre högställda. Den typiskt cisterciensiskt tredelade fönstergruppen i östra korgaveln tjänade även som förebild till den nya fönsteröppning som gjordes 1892 i norra korsarmens gavel. Tornbyggnaden i väster byggdes i sin helhet 1704 och är närmast uppförd som en tornstapel, sammanbyggd med kyrkan och klädd med spån av spjälkad furu. Tornbyggnaden har med sina svängda och uppdelade takfall en tydlig barockprägel som troligen sammansmälte väl med den dåvarande huvudbyggnaden vid Nydala herrgård.

Invändigt är väggarna slätputsade och vitkalkade, med en yta som följer det grövre murverkets buktningar. De invändiga väggarna var troligen redan från början putsade, då murverket här består av grovt kanthuggna eller obearbetade stenar, förutom i valvbågar och omfattningar som är slagna med kvaderhuggna stenar. Vid senaste renoveringen 1964-67 markerades en del ursprungliga valv och fönsteröppningar som visar t ex var sidoskeppen gick i förhållande till mittskeppet. Markeringar gjordes genom att låta granitkvadern framträda i putsen eller genom ristningar i denna, en del av denna synliga kvadersten nytillverkades vid restaureringstillfället.

Interiörbild av koret, vy mot öster. I korets södervägg skimtar till höger nischerna för piscina, skåp och sittnisch.

Mot korets östvägg finns två troligen ursprungliga hörnknektar som förlorat sin valvbärande funktion – eller möjligen aldrig varit i funktion. Om kyrkan valvslogs gjordes den troligen det under den andra byggnadsetappen vid 1200-talets mitt och då med tegelvalv. Det tunnvalvda innertaket över mittskepp och kor tillkom på 1960-talet, liksom den takpanel som de plana brädtagen i korsarmarna kläddes med. Golvet av kalkstensplattor och tegel som lades i hela kyrkan utom i vapenhuset tillkom också på 1960-talet. Södra korsarmen är sedan 1967 orgelläktare, och under denna finns gravkoret från 1704 som byggdes för familjen Stromberg i samband med att de bekostade tornbyggnaden. Den norra korsarmen har kvar de ursprungliga sidokapellen, det norra av dessa används som kapell, medan det södra inretts som sakristian. I sakristian finns väggmålningar på östra och södra väggen, troligen från 16- eller 1700-talet och är det enda stället där dessa syns. I övrigt präglas den norra korsarmen av uppgången till predikstolen samt den sentida dopfunten. Även om restaureringen på 1960-talet präglade hela kyrkan märks den tydligast med sin egen tids närvaro i vapenhuset och förhallen till kyrkorummet, under läktaren. Här är det enhetligt modernt, med vitlaserad furupanel, enkla och raka linjer och spartanskt möblerat med låga sidobänkar.

Altaruppsatsen i koret, vapensköldar, ljuskronor, läktarskrank och predikstolen präglas av barockens rikt utsirade formspråk, och vittnar om kyrkans iordningställande 1688-1704. Bänkinredning, altarbord, altarring och dopfunt härrör från den senaste restaureringen på 1960-talet liksom utformningen av vapenrummet och östra läktaren med utrymmet därunder. De enda synliga spår som idag finns kvar från restaureringen 1892 är de tre fönstren i norra korsarmens gavelparti samt rester av takstolen på vinden med bevarad målningsdekor.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Nydala klosterkyrka och bondkyrkan är tillsammans med Alvastra en rest av Nordens äldsta cistercienserkloster, därtill fortfarande i bruk. Kyrkan har en tydlig historisk läsbarhet som är viktig för möjligheten att uppfatta dess historia. Av mycket högt kulturhistoriskt värde är det ursprungliga murverket i kvaderhuggen granit, bevarat främst i koret och norra korsarmen, men delvis även i södra korsarmen. Viktiga karaktärsdrag att värna om från kyrkans äldsta historia är den cisterciensiska arkitekturens enkelhet i detaljer och rumsbehandling, men utfört med påkostade material och kvalitet. I

Vy mot väster, läktaren i sitt nuvarande skick från 1960-talet. Läktarbröstningen består av paneler som målats med musikinstrument vid okänt tillfälle. Under detta färglager finns porträttfigurer målade av Pehr Hörberg 1773.

I korets södra vägg finns bevarade muröppningar för piscina, ett väggskåp samt en sittnisch. Piscina och väggskåp finns i fler kyrkor men sittnischen är unik för Nydala och dess dotterkloster Roma på Gotland vilket därigenom är värdefullt för kopplingen mellan dem. Även den tredelade fönstergruppen i korets östra vägg, valvknektarna mot samma vägg samt en del bevarade delar av kolonnerna och kapital är ursprungliga detaljer från cisterciensernas klostertid av högt kulturhistoriska värde. Allt ursprungligt material har i murverk och grund har höga autentiska värden.

Autentiska material från återuppbyggnaden 1688-1704 är också värdefulla vittnesmål om en betydelsefull händelse i kyrkans historia. Den relativt sammanhållna barockinredningen har gentemot övriga kyrkans arkitektur ett självständigt och rikt formspråk. Från denna tid vittnar också kalkmålningarna på sakristians östra vägg, vilka ger en bild av en helt annan kyrkointeriör än den vi ser idag. Från denna tid kan vi förvänta oss barockutsmyckade och draperimålade väggar, vilket resterna i sakristian är ett värdefullt vittnesmål för. Uttrycken från 1960-talets genomgripande restaurering har främst arkitektoniska kvaliteter. Restaureringens syfte var att förstärka den romanskt enkla rumsligheten och lyfta fram de autentiska detaljerna, genom så enkla ingrepp som möjligt. Samtidigt bildade den fond åt barockinredningen och framhäver denna. Tidstypiska inslag i interiören från 1960-talets restaurering är t ex bänkkvarteren, orgelfasaden, altarbordet med altarrundel, dopfunten och utrymmet under läktaren. Dels är det deras eget tidstypiska uttryck som är värdefullt men värdet ligger även i samklngen med den övriga inredningen och arkitekturen.

Sammanfattning

- Kyrkan har ett omistligt värde som en av de tidigaste klosterkyrkorna i Sverige.
- De bevarade yttre murverksytorna i kvaderhuggen granit har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, som ett autentiskt och för cistercienserordern typiskt högklassigt material från 11- och 1200-talet.
- Den enkla rumsbehandlingen är också ett särskilt värdefullt karaktärsdrag från den ursprungliga kyrkan som ska värnas, liksom korskyrkokaraktären.

-
- Spår från alla ändringar i murverk, grund och stomme har ett mycket högt dokumentariskt värde som källmaterial för kyrkans historia.
 - Material och detaljer från 1960-tals restaureringen har ett helhetsvärde som en del i återskapandet av den ursprungliga rumsupplevelsen. Utrymmet under västra läktaren och vapenhuset är enhetligt utformat.
 - Kyrkogårdsmuren är delvis uppförd av sten från den rivna kyrkan, och utgör därför även den ett värdefullt källmaterial för kunskap om kyrkan.
 - Kyrkobyggnadens nära sammanhang med Bondkyrkan och omgivningarna med kloster-ruinerna är viktiga för att uppleva kyrkan i sitt ursprungliga sammanhang.
 - Inventarier tagna ur bruk och förvarade på annan plats utgör värdefulla vittnesmål om kyrkans tidigare användande.

Händelsehistorik

- 1143-1266 Klostret grundläggs och kyrkan med klosteranläggning i sin helhet uppföres (Lönnberg 1943)
- 1471 Klostret drabbas av eldsvåda, kyrkklockan smälte och ny göts. (Lönnberg 1943)
- 1521 Kristian II besökte klostret och lade beslag på dyrbarheter och dränkte mellan sex och tolv munkar. (Lönnberg 1943)
- 1520-talet Klostret tvingas att betala skatt till Gustav Vasa, och ställs under kunglig kontroll. (Lönnberg 1943)
- 1529 Klostret och dess ägor övergår till kunglig förläning (Lönnberg 1943)
- 1568 Danska trupper brände klostret som delvis lades i ruiner. Stenmaterial skingras till byggnationer i omgivningarna. (Lönnberg 1943)
- 1688 Nydala återinvigs som sockenkyrka. Förändringar som genomförts: koret och korsarmarna iståndsattes, södra korsarmen fick då troligen till största delen återuppbyggas, de två norra kapellen i tvärskeppet omgjordes till sakristia och ny västmur uppfördes med två fönster och ny portal. Uppfördes på bekostnad av Nydala herrgårds ägare friherre Hans Isaak Ridderhjelm. (Lönnberg 1943)
- 1690-talet Erik Dahlberg tecknar av Nydala inför Suecia antiqua, och blir därmed äldst kända avbildning av kyrkan. (Lönnberg 1943)
- 1704 Kyrkans nuvarande torn uppfördes på bekostnad av Nydala herrgårds ägare, friherre Alexander Stromberg.. (Lönnberg 1943)
- 1704 Fast inredning. Predikstol, altaruppsats, dopfunt, ljuskronor, altartavlor bekostades av friherre Alexander Stromberg. (Erixon 1955)
- 1721 Gravkoret ombyggdes under södra korsarmen och försågs med snidat skrank. (Lönnberg 1943)
- 1750 Hovjunkaren och godsägaren Johan Gustaf Linroth skänker orgelverk med tio stämmor. (Lönnberg 1943)
- 1773 Pehr Hörberg målar orgellåktaren (tolv speglar, senare övermålade med olika musikinstrument). (Lönnberg 1943)
- 1892 Kyrkan genomgick en grundlig inre renovering och restaurering efter Erik Josephsons Fredrik Sundbärgs ledning; innertaket höjdes, väggarna bemålades i romansk stil, norra korsarmsgaveln försågs med ett tredelat fönsterparti, nytt

-
- värmerum, nytt höjt tak så att övre rosettfönstret på korets östvägg blev synligt inifrån, ny orgelläktare, ny orgel och nya bänkar och hårdhänt restaurering av lösa inventarier. (Lönnerberg 1943) Ny spåntaksbeklädnad (ATA).
- 1936-37 Utgrävning och konservering av de bägge friliggande stenhusruinerna öster om klostret. (Lönnerberg 1943)
- 1939 ÖIA godkänner installation av elektrisk uppvärmning samt förslag till restaurering gällande omläggning av golv och yttertak. Arkitekt: Paul Boberg. (ATA)
- 1943 Provgrävningar av ruinområdet söder om kyrkan. (Lönnerberg 1943)
- 1943 Omläggning av golv i kyrkan, och undersökning i samband med detta. Ursprunglig golvnivå funnen i sydöstra delen av koret ca 52 cm under dåvarande nivå. Arkitekt: Paul Boberg. (JLM)
- 1964-65 Omfattande restaurering mm. Ansvarig arkitekt: Ragnar Hjort (ATA)
- Muren under valvöppningen mellan kyrkorummet och utrymmet under orgeln och orgelläktaren borttagen.
 - Sakristian i norra korsarmen delas upp i två rum enligt den ursprungliga planen med två sidokapell.
 - Igensättning av dörr i kappellets norra vägg.
 - Friläggning av murpelare i södra korsarmen.
 - Komplettering av material till valvbågar, listverk och murpelare.
 - Fönstret i södra korsarmens östra vägg murades igen.
 - Södra fönstret i södra korsarmen igenmurades (dock endast innanför fönsterkarmen) och putsas som blindfönster.
 - Fönsteröppningen på södra sidan i tornets bottenvåning ersättes med bräddörr och utrymmet innanför inreds till redskapsbod.
 - Golvnivån i kor, sakristia och sidokapell sänkes 30 cm, i kyrkorummet 45 cm.
 - Golvbjälklaget bytes ut, utschaktning under dessa. Golvet lägges med kalksten och tegel, utom i vindfånget, vapenhuset och sidoutrymmen med bibehållen golvhöjd, där furugolvet behölls.
 - Den höga förstugan bakom orgelläktaren avdelades med träbjälklag i höjd med orgelläktare.
 - Gamla orgeln togs ned helt och nya orgeln sattes upp på gravterrassen, läktarbarriären nedtogs.
 - Innertak och öppen takstol över kor och mittskepp ändrades till ett tunnvalvt tak klätt med bräder, och isoleras (liksom plantaken över korsarmarna) med stenull.
 - Tak under vapenhus, vindfång och läktare fick ny takpanel. Innertaken målades med tunn gråvit färgton.
 - All invändig gammal puts (utom på östra korväggen) höggs ner och murytorna sandblästrades, rengjordes och nyputsades och kalkfärgades. Vissa partier med huggna naturstensytor sparades för att kunna visas upp.
 - Östra korväggens sex fönsteröppningar och masverk anordnades nya fönster med fasta järnbågar, blyspröjs och antikglas i de yttre och klart glas i de inre bågarna (vissa äldre glas sparades).

- Nya fönster i sakristian och sidokapellet enligt samma konstruktion som korffönstrens. Patinerat antikglas sattes in i de tre fönstren i norra korsarmens norra vägg.
- Fönstret ovanför porten i tornets västra vägg ersätts av ett mindre.
- Nytt orgelverk placerat på gravterrassen, ny trappa till denna, liksom nytt skrank.
- De gamla öppna bänkarna ersattes med nya slutna bänkkvarter och öppna längs väggarna.
- Nytt altare och altarskrank i koret av slåthuggen sandsten och ny grund under densamma.
- Gamla altarringen nedmonterad.
- Nytt altare i sidokapellet av gammal huggen sten.
- Sänkning av predikstolen och trappan (55 cm).
- I ytterfasaderna avlägsnades cementfogar och ersattes med kalkbruk, fönsterbänkar av cement ersattes med stenhällar, samt gjordes allmänna puts- och stenilagningar och kompletteringar i fasaden.
- Fasadputsens avfärgades.
- Två kolonetter av cement mellan fönstren på östra fasaden utbyttes mot liknande i sandsten.
- Ny yttertrappa utanför ingången till norra korsarmen.
- Regnskydd utanför tornets entrédörrar anordnades istället för den dåvarande förstukvisten.
- Strax innan restaureringen hade samtliga takfall lagts om med ny sågad ekspån av tunn kvalitet.
- Marknivån runt kyrkan sänktes i viss mån, nya dräneringsrör.
- Allmän underhållsmålning i interiören, samt konservatorsinsatser gällande de äldre inventarierna.
- Dekormålningen från 1890-talet konserverades bland annat för att åter kunna framtagas under den överkalkning som gjordes.
- Fasaderna sandblästras, ilagas, fogstrykes och omputsas, med utsparade ytor för att visa kvaderstenen.
- Nya hängrännor och stuprör av koppar.
- Tornet grundförstärktes, samt stenballast bortogs.
- Komplettering av gamla väggar i tornet för värmeisoleringens skull.
- Markering av valvnischer och öppning för trappuppgång i södra korsarmen tas fram för att visas, och rekonstrueras.

1967	Tornet klädes med ny, spjälkad furuspån. Ny orgel efter ark Ragnar Hjorts ritningar monteras på plats över gravkoret, kyrkan återinvigs efter restaureringen. (ATA)
1968	Gränserna för fornlämningsområdet utvidgas (JLM)
1970	Det mekaniska urverket för tornuren utbytes mot ett elektriskt. (ATA)

- 1993 Besiktning av inventarier, samt konserveringsåtgärder på två nummertavlor (JLM, ATA)
- 2000 Konserveringsåtgärd på altaruppsats (JLM, ATA)
- 2000 Ombyggnad av förrådsutrymme för reservtoalett och städutrymme (JLST)
- 2001 Ny belysning infälld i kyrkorummets tak, inredning av toalett, städutrymme och elcentral i västra delen. Installation av larmanläggning, brandstege samt nya bänkvärmare. (JLST)
- 2002 Invändig underhållsmålning av väggar, fönster och dörrar, rengöring av tak, samt montering av belysningsramp. (JLST)
- 2004 Arkeologisk undersökning. Sex provschakt tas upp och georadarundersökning genomförs som inledning på trädgårdsarkeologisk undersökning. Genomfört av Jönköpings läns museum. (JLM)

Orgelläktaren över huvudingången i väster, med 1892 års dekormåleri och den breda läktarbalkongen. Bänkarna byttes ut och orgeln flyttades till södra korsarmen ovanför gravkoret. Foto Carl Källström från 1900-talets början, ATA

Vy mot öster och koret. Dekormåleriet från 1892 på östra korväggen finns kvar under nuvarande puts. Dessa inspirerades av målningarna i Vrigstads gamla kyrka. Foto från 1900-talets början. ATA.

Källhänvisningar

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk Topografiska Arkivet, Stockholm, genom kopior i Jönköpings länsstyrelses arkiv. (ATA)

Litteratur

Aldén, Lars, *Nydala kloster, andligt centrum och maktfaktor i det medeltida Småland*, Växjö stiftshistoriska sällskap meddelande nr 20, Tingsryd 1998.

Björkman, Sten, mfl (red.), *Svenska gods och gårdar. del XXVI, Småland: Jönköpings län (västra delen)*, Uddevalla 1943.

Carlsson, Sten L., *Sveriges kyrkoglar*, Lund 1973.

Erixon, Sigurd, mfl, (red.) *Sveriges bebyggelse : statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Jönköpings län, del II*, Uddevalla 1955

Hederström, Christine, *Värnamo kommun, Kulturhistorisk utredning*, Smålandsstenar 1984

Karlsson, Jan O.M., *Nydala kloster och klosterkyrka*, 2004

Lönnerberg, Egil, *En bok om Nydala kloster*, Jönköping 1943

Swartling, Ingrid, *Nydala abbey*, Stockholm 1967

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 260/04
Beställare: Värnamo kyrkliga samfällighet
Fastighetsägare: Värnamo kyrkliga samfällighet
Rapportansvarig: Jonas Haas
Foto: Jonas Haas
Län: Jönköpings län
Kommun: Värnamo kommun
Socken: Värnamo socken
Fastighetsbeteckning: Nydala 2:2
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Nydala 6E 1c

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv